

>> *Placa de terrissa que recorda que la Vajol va ser l'última capital de la República Espanyola.*

>> *Joaquim Rubio Pujol.*

L'últim trau de la Guerra

La Vajol va ser l'última capital de la República

Arribant a la Jonquera, abans d'agafar el trencant cap a Agullana i la Vajol, un arc de sant Martí salta el Pertús, un peu a les Salines, l'altre a l'Albera. Novembre. Fa sol, però els núvols semblen a punt de rellicar muntanya avall. Passat Agullana, un ruixim mínim. Aigua vaporitzada, finíssima, sobre els suros mig nus de cintura avall, i els castanyers, que es comencen a despullar lentament. Seducció tardoral.

JUDIT PUJADÓ > TEXT I FOTOS

La Vajol emplena els revolts de la carretera amb alguna plaça discreta, amb l'església romànica de Sant Martí i amb un grapat de cases sòlides. Més enllà, escampats, uns quants masos com can Barris, on es va estar l'últim govern de la República Espanyola. També hi ha les mines de talc. La Capallera o la mina Canta, que en aquells temps de la Guerra Civil va guardar el tresor del Museu del Prado i l'or de la república quimera comandada per Negrín. Aquells dies, no gaire lluny d'allà, al mas Perxés d'Agullana, hi van dormir el president Lluís Companys i el lehendakari José Antonio Aguirre.

Abans d'aturar el cotxe, a pocs metres de ca la Conxita, bar i botiga del poble, sorprèn un rètol: Font de l'Amor. Busco algú que m'expliqui com es viu a la Vajol i, només baixar del cotxe, veig un home que camina, gorra cofada, bastó incondicional, ulleres fosques i sornegueria empordanesa. A poques passes, un gat clapat de blanc i de gris que no el deixa de petja.

—Algun dia el mataran, a aquest —em diu.
—Sempre em segueix.

—Com es diu, el gat? —li demano.
—No té nom. Es diu Gat.

En Joaquim Rubio Pujol té 81 anys. «El meu pare era guàrdia civil —m'explica. —Va venir a La Vajol abans de la guerra. El pare era d'un poble de Cuenca. Havia demanat el trasllat i un dia que érem a Madrid va sonar la sirena. Bombardejaven. Si jo hagués estat vestit hauríem mort tots, perquè quan van tocar les sirenes el meu pare se'n va anar a l'habitació i li va dir a la mare: “¡Venga, vamos!”, i la mare li va respondre: “Aneu-hi i ja vindré jo amb el nen”. I va caure la bomba a cent metres i a nosaltres ens va ferir, però el pare i la meua germana, que tenia 12 anys, s'hi van quedar. La meua mare va morir als 92 anys. La seva germana, a 97, l'altra germana, a 100 *menos* un mes, i la més petita va morir molt jove, a 86. La mare era de can Llansó. L'avi feia de tragner de matxos, anava la mina».

També en Joaquim va treballar a la mina Capallera. 37 anys, des dels 14 i fins que es va jubilar, cap als 50. A la Vajol s'hi treballaven els boscos: a més del suro —que ja no es paga— i de la llenya —que només és cara quan la vas a comprar—, s'hi cullen

La Vajol és el municipi amb menys habitants de les comarques gironines —88 persones—, però que hi visquin tot l'any en són poc més de 40

castanyes. I s'extreia talc. Venien a treballar-hi els de Maçanet, els de Darnius... El 1993 va tancar l'última mina que s'hi explotava. Sembla, però, que ara hi queda, sobretot, el trau de la guerra. «Volien fer un museu, però la Jonquera els ha passat al davant. Els petits sempre perden, noia! Encara hi ha gent que ve amb aquelles màquines. Busquen el tresor de la República, a veure què hi troben —m'explica. —Segur que hi va haver algú que va amagar quelcom perquè hi van passar milers de persones. A casa meu hi tinc tot de culleres que són de llavors. La meva tia les tenia en una coixinera. *Per lo menos* n'hi havia cent. Van fer un monument a Companys allà, al coll de la Manrella, però no va passar per allà, en Companys. Van passar pel coll de Lli. Ja t'ho diré, jo. L'amo de l'altre costat de muntanya, de França, era molt amic d'en Giral, l'alcalde, i havia fet una urbanització molt grossa i a ell l'interessava que l'ambient passés per allà. Hi ha un restaurant a poc més d'un quilòmetre. Jo vaig sentir quan ho discutien. Ja ho veus».

La Vajol havia arribat a tenir més 300 habitants a mitjan segle XIX. «Els meus fills viuen a Agullana. Ara només hi ha els restaurants, no hi ha res més. Abans hi havia molt de jovent, i ara tot Déu marxa. Quedem quatre jubilats, aquí». També abans hi havia un autobús que cada dijous feia el camí fins a Figueres. Ara ja no. Tothom depèn del cotxe. Vaig anar a renovar el carnet amb la meua dona, que ha agafat Alzheimer. I a la meua dona li van fer per cinc anys i a mi, per dos. *Güita*, ja els ho vaig dir: No em veureu pas més, a mi! I no es pensí que em morí, encara. Aniré a un altre *puesto* i potser me'l faran per cinc anys».

A la Vajol hi va haver escola. «Feia riure i tot. L'última tenia dos mestres i cinc mainades. Tres d'aquí i dos que venien d'un mas de les Illes —explica en Joaquim—, a l'altra banda de la frontera». Però la van perdre l'any passat. El metge i la infermera hi vénen encara un cop per setmana.

En Joaquim m'explica que la seva mare havia treballat de minyona per als amos de la mina per un duro a la setmana. Quan es va jubilar cobrava dues pagues, la viudetat i la que li tocava com a treballadora. Diu que els socialistes n'hi van treure una, però que va morir rica perquè va rebre una indem-

nització per la mort del seu marit, guàrdia civil de la República, i tots els endarreriments que li tocaven.

Torno a la Font de l'Amor. La pica és ovalada, menuda, plena d'esquerdes. A dalt hi ha un retrat del president Companys i de la seva dona. Hi ha també un monòlit de la Fundació Sabino Arana i una làpida que honora els morts pel nazisme, i unes talles de fusta amb les imatges del president Macià i de Companys. Desprèn un aire decadent.

M'enfilo cap al coll de la Manrella. Hi ha el monument de la Pau amb unes quantes flors seques lligades amb cintes de senyera. Hi ha també una pedra esculpida que ens recorda que som a punt de canviar d'Estat, però no de nació. A l'altra banda de la barra de ferro que du a l'Estat francès, però, no hi ha carretera. Només un camí ple de fang i de sots.

Judit Pujadó és escriptora.

>> *La font de l'Amor a la Vajol.*

«Van fer un monument a Companys allà, al coll de la Manrella, però no va passar per allà, en Companys. Va passar pel coll de Lli»